

El castell de Blancafort

Localització

El castell o força de Blancafort fou construït al cim d'una penya blanca, situada a uns 3 km al nord de Berga, en un sector que fa de límit entre l'Alt i el Baix Berguedà. Des de la fortificació, situada a 1.175 m d'altitud, es pot observar una bona extensió del Berguedà i, especialment, diversos sectors del curs del Llobregat, quan passa enclotat per la Baells i per Cercs. Darrere del castell hi ha la vall de Vilosiu o de les Garrigues i els Rasos de Peguera. En aquesta coma, actualment coberta de prats i de boscos de pi, poc abans de l'any 1000 s'edificaren una església i almenys quatre masos. A la banda oposada, cap a la conca del riu Metja (o Demetge), hi havia, al vessant de la muntanya, els veïnats de Merolla –amb l'església de Sant Genís– i de Miralles.

Dades documentals

Durant el segle X, aquesta contrada de Vilosiu depenia del castell de Madrona, situat possiblement a prop del santuari de Queralt. En canvi, al segle XII, sembla que era dins el terme del castell de Peguera. Sabem, per un document de l'any 1166, que el rei Alfons I de Catalunya-Aragó va concedir (o va confirmar) a Pere de Berga la força o casa forta que aquest havia construït al lloc de Blancafort (*"domum ac forciam in loco qui dicitur Blancafort"*), a canvi que li jurés fidelitat, en nom seu i dels seus successors. Pel que podem llegir al document, conservat al *Liber Feudorum Maior*, creiem que aquesta fortificació feia poc que era acabada o bé encara era

en curs de construcció. De fet, la mateixa existència del topònim Blancafort ja fa pensar que hi havia d'haver algun tipus d'edifici defensiu. En un document una mica posterior, del 1174, ja es fa esment d'un castell, del *castrum de Blancafort*. Cal pensar que almenys una de les causes que mogueren Pere de Berga a fer aquesta construcció

fou l'enemistat que hi havia, en aquesta època, entre els Berga i els vescomtes del comtat berguedà. Blancafort és un indret molt

El castell es va construir sobre una gran penya blanca que li feia de protecció natural i que li va donar nom.

FOTO R.SERRA

proper a Madrona i Espinalbet, que pertanyien al vescomte. Així mateix, potser el fet de tenir aquest lloc fortificat facilitava la comunicació entre la vila de Berga –on els Berga tenien la casa forta– i els castells de Peguera i de Fígols. Sembla, però, que aquest castell de Blancafort aviat va perdre la importància estratègica. L'any 1309, fou lliurat, arran d'una permuta, per Sibilla de Pallars –filla de Sibilla de Berga– al rei Jaume II de Catalunya-Aragó. El 1358, el tenia Berenguer d'Oms, conseller reial. I, durant els darrers segles medievals, d'ençà del 1363, data en què fou venut per 4.000 sous per la reina Elionor a Pere Fresc, sembla que va pertànyer a uns ciutadans de Berga, que també tenien drets a Merolla, Vall-llòbrega, Vilosiu, Cercs i la Baells. En un fogatjament poc posterior (1365-1370), Pere Fresc tenia el castell de Blancafort i la casa de Merolla, dels quals depenien 24 focs, segurament masos o cases. Una mica més tard, segons el fogatjament del 1381, al castell de Blancafort hi havia cinc focs i, en el seu terme, n'hi havia dinou més. Esmentem també que, durant la guerra civil catalana de la fi del segle XV, el juliol de l'any 1463, fou ocupat per un capità del rei, Guillem de Vila-setrú. En aquell moment encara podia ésser utilitzat com a fortificació.

L'indret: una plataforma rocosa. El clos murallat

El castell de Blancafort fou bastit en la part més alta d'un turó, arran d'un cingle de pedra blanquinosa orientat vers migjorn. A uns 16 m del castell hi ha les restes

d'una església. Sembla que tot el cim d'aquest pujol de Blancafort va ésser fortificat, especialment la part de llevant i la zona septentrional, on el terreny no és gaire rost i el desnivell no és tan fort.

La muralla exterior –dins la qual hi havia la força, però no l'església– era formada per un mur d'uns 140 cm de gruix, fet amb pedres ben tallades, com les que trobem a les altres dues construccions que hem esmentat. Actualment només són visibles alguns fragments d'aquesta construcció defensiva. Cal pensar que, a l'interior de la part fortificada (amb una superfície d'uns 450 m²), hi devia haver altres edificis: potser habitatges (com acabem de dir, l'any 1381, es mencionen cinc focs a Blancafort) o bé dependències destinades al bestiar.

L'església del castell

Al nord-est del castell, fora de la zona fortificada, però al cim del turó, podem veure les restes d'una petita església d'una sola nau i d'un sol absis semicircular, de la qual només es conserva una part de les parets del costat septentrional. Pel que s'ha conservat, podem saber que la nau devia tenir una longitud interior de 4,28 m i una amplada de 3,15 m. Les parets tenen un gruix de 89 cm. Al costat de l'absis encara es conserven dos contraforts afegits posteriorment al moment en què es va edificar l'església. Tanmateix, aquest edifici es va alçar el mateix segle en què es

bastí la fortificació. Era la capella del castell.

El castell

La força de Blancafort té una forma trapezoïdal. L'extrem occidental, situat arran del cingle, és arrodonit i s'adapta al relleu; els altres tres angles, en canvi, són ben marcats. Gairebé tret de la paret nord-est, les altres parets de la fortificació són situades al costat de l'estimball. El costat nord de l'edifici és el més llarg –fa més de 8 m–, mentre el mur nord-est només té una longitud de 3,85 m. El gruix de les parets és de 85 cm.

Al mur nord-oest, l'únic que sembla que s'ha conservat gairebé íntegrament, podem veure una sèrie de forats i de mènsules o permòdols que fan pensar que hi havia hagut quatre sostres. El primer paviment havia d'ésser la roca mateixa, que sobresurt força en alguns sectors, especialment en el sector sud-oest. El primer sostre era situat a uns 2,5 m d'aquest terra rocós. El podem reconstruir gràcies a una sèrie de forats que hi ha a les parets del castell, que palesen l'existència d'unes bigues que anaven, només en aquest cas, del mur del NE al del SW. Les bigues del segon i del tercer pis, situades a 2,8 i 5,25 m, respectivament, d'aquest primer paviment de fusta, en canvi, ja anaven de la paret NW –la més ben conservada– a la SE, i eren, per tant, més curtes. Finalment, a uns 7,4 m del primer paviment, hi ha un solc horitzontal, a tot el llarg de la paret, que fa pensar en

Des del castell es domina una gran extensió de territori.

FOTO R.SERRA

En aquesta fotografia del castell de Blancafort es pot intuir la forma trapezoïdal de la seva estructura.

FOTO LUIGI, ARXIU ARB

un nou sostre de fusta, aguantat, potser, per una sèrie de permòdols que veiem uns 40 cm més avall d'aquest solc. És evident que la part de més mal interpretar és la coberta: era un terrat de fusta? Tot i que és possible, sorprèn en una zona tan muntanyosa com aquesta. I, si era una coberta de bigues de fusta i lloses, com s'aguantava?

En la cara exterior del mur NE, l'únic que no dóna a l'espatdat, podem veure, actualment, una banqueta de fonamentació. Aquests fonaments consten de dos graons d'uns 18 cm d'alt i amb una amplada de 12 cm.

Llars de foc

Podem veure, en alguns indrets de les parets conservades, que la superfície de les pedres de gres, en una extensió més o menys àmplia, ha canviat de color per esdevenir més rogenca. Això sembla que ens indica que, al costat d'aquests murs, possiblement, es va fer foc durant força temps. El més interessant és que la majoria d'aquestes taques, les localitzem al nivell que correspon al primer pis, exactament per

sobre de l'embigat inferior. Fins i tot, sota d'una de les taques més grans, situada a l'extrem nord-oest del castell, amb una base d'uns 80 cm, veiem una sèrie de forats a la paret que devien aguantar unes fustes que devien servir per a reforçar les bigues que suportaven la base de la llar de foc. A part d'aquest, hom veu les restes d'un altre foc, força gran, amb una base d'uns 50 cm, al mur SE, al costat de la finestra del mur sud, que sembla que hi havia a l'extrem meridional del castell. Encara n'hi havia un altre al costat de la porta, a la paret NE, amb una base de més d'un metre. A part d'aquests tres, se'n veuen dos de més petits, a una certa alçada del terra d'aquest primer pis, que potser corresponien a teies destinades a la il·luminació.

Aparell constructiu

A la part baixa de les parets del castell, els carreus solen ésser allargats, amb la cara exterior força ben tallada, amb una longitud que oscil·la entre 20 i 50 cm (encara que predominen els que fan uns 40 cm) i una alçada d'uns 20 cm. Les pedres són ben arrencades. Tanmateix, tal com se sol esdevenir, a la part superior del mur, els carreus són més petits i més irregulars, i hi ha moltes lloses primes. Podem situar el límit entre aquestes dues zones vers els 6 m, amb relació al terra actual, és a dir per sota del tercer pis. No es pot rebutjar la possibilitat que correspongui a l'inici d'una ampliació superior, encara

que ens decantem a pensar que la zona més alta, com trobem en molts edificis, no fou tan ben feta.

El sistema constructiu de les parets és el mateix que trobem en bona part dels edificis de l'època: carreus ben tallats per la cara que ha d'anar a l'exterior, a banda i banda del mur, i reble de morter i de pedres no gaire grans entremig. El morter és de calç i és més dur que alguns dels morters usats en edificis més antics.

Elements

Porta i finestra. La porta era situada al mur SE, al seu extrem més septentrional. Devia ésser

El castell de Blancafort amb parets de 85 cm de gruix.
FOTO J PICAS

gairebé ran del terra exterior. Per desgràcia, les pedres de la llinda o, més aviat, de l'arc i dels muntants van ésser arrencades. Així mateix, les pedres de la finestra, que sembla que hi devia haver a la paret meridional també degueren sofrir un procés semblant.

El matakà. A l'extrem oest d'aquesta mateixa paret meridional, hom troba una construcció que cal pensar que devia servir de matakà. Hem de relacionar els

matacans amb la defensa vertical de les fortificacions. Dessota seu hi ha la roca, pel costat de la qual passa el camí que duu al cim de la penya. El matakà sobresurt uns 35 cm de la paret i té una amplada exterior d'uns 110 cm. L'alçada interior és de 210 cm. La seva coberta, ara molt desfeta, sembla que era construïda amb lloses horitzontals.

Les espitlleres. A la paret NE (com hem dit l'única que no s'alça sobre l'espadat), hi ha quatre espitlleres, ara gairebé per sota de l'actual nivell del terra interior i sols visibles des de fora. S'obren a 170 cm de la base dels fonaments i tenen una alçada, a la part exterior, de poc més de 40 cm i una amplada que oscil·la entre els 9 i els 13 cm. La distància de les unes a les altres és de poc més d'un metre. Gràcies a la inclinació diferent de cadascuna d'elles, des de l'interior (per sota del primer sostre) podien controlar tota l'entrada del clos murallat. En aquesta mateixa paret i en la SE, a una alçada d'uns 4 m, hi ha, al mig de la façana, una petita espitllera. A l'angle SW, prop del matakà, hi ha una altra espitllera que fa uns 60 cm d'alt a l'interior i uns 40 a l'exterior.

Conclusions

Podem considerar, en primer lloc, que la fortificació que hi ha a Blancafort no és pas un castell de frontera, sinó el castell d'un senyor feudal, Pere de Berga. Fou edificat al segle XII. També cal dir que no era un edifici gaire gran. La mateixa documentació escrita

dubta a l'hora de definir-lo i de vegades fa ús de la paraula castell i de vegades de la paraula força o casa forta. Era, però, un lloc d'habitatge, que devia tenir una sala, unes cambres (amb unes llars de foc), i que tenia diversos pisos. A més, també tenia, a l'exterior, una petita capella, que hem de relacionar amb els nobles que hi vivien. Era, així mateix, un edifici defensable, sense gairebé cap finestra, amb algunes espitlleres i un matakà, amb parets fetes amb bons carreus i, fins i tot, amb un clos exterior de muralles. Tot això facilitava la defensa d'aquesta 'força' construïda sobre una gran penya blanca que li feia de protecció natural.

Bibliografia

- P. Català i Roca, "Castell de Blancafort", *Els castells catalans*, vol. V, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1976, pàgs. 874-879.
- J. Bolòs - A. Serra - M. D. Santandreu, "Castell de Blancafort", *Catalunya Romànica*, vol. XII: *El Berguedà*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1985, pàgs. 242-245.
- J. Bolòs - A. Curto - A. Serra, "El castell de Blancafort, al Berguedà", *Quaderns d'estudis medievals*, núm. 11, 1987, pàgs. 8-18.
- F. Miquel (ed.), *Liber Feudorum Maior*, vol. II, CSIC, Barcelona, 1947, pàg. 84.
- É. Sirot, *Noble et forte maison. L'habitat seigneurial dans les campagnes médiévales. Du milieu du XIIe au début du XVIe siècle*, Picard, Paris, 2007.

Jordi Bolòs Masclans

Ctra. Sant Fruitós, 32 - bxs.

Tel. 93 821 45 90

Fax 93 821 45 91

08600 Berga

 PLANA
a s s e s s o r i a s . l